

## Opiniile specialiștilor privind utilizarea umorului în terapia tulburărilor de limbaj și comunicare

### The use of humour in speech and language therapy - specialists' opinions

Teodora POPESCU<sup>1</sup>

#### Abstract

*This paper addresses an important and innovative subject for the speech language therapy settings and it is the first research study which investigates specialists' opinions on the use of humour in the Romanian speech and language therapy domain. The design of the study implies the development of a new questionnaire created during the research. Data were collected through this survey in an on-line format and thematic analysis method for data analysis was performed. In this research participants were SLTs (N=210) who work in different urban and rural areas in Romania. The research results highlight the presence of humour in SLTs settings and the interest in this field among specialists, suggesting that humour has notable implications in SLT's domain. Access to humour for people with language impairment is dependent on: age; level of language development; specificity of language impairment; type of humour used. The main difficulties in understanding and using humour for children with language disorders are related to: understanding abstract linguistic concepts; vocabulary limits and constraints; poor executive functions; understanding social rules; accepting another person's perspective. Humour can be incorporated into speech and language therapy activities in a variety of ways and used at different stages of the speech and language therapy approach.*

**Keywords:** humour, SLT, sense of humour, use of humour

#### Introducere

Umorul este un fenomen complex, „versatil și multiform” (Hazlitt, 1963 apud Eagleton, 2019, p. 9), un ”fenomen proteic extrem de greu de definit în termeni necesari și suficienți” (Constantinescu, 2012, p. 34), dificultatea fiind justificată de analiza acestui subiect prin prisma diverselor orientări, perspective teoretice și cercetări din numeroase domenii. Umorul este o formă de joc social cu componente cognitive, emoționale și comportamentale, provocat de percepția unei incongruențe ludice care produce răspunsul emoțional de amuzament, răspuns exprimat prin zâmbet și râs (Martin & Ford, 2018).

Simțul umorului se referă la diferențele individuale ce apar în comportamente, experiențe, afecte, atitudini și abilități care pot fi prezente în actul de comunicare: de la capacitatea de a identifica umorul și/sau de a-l produce în situații diverse pentru a crea sau transmite mesaje care să-i binedispună pe cei din jur, la capacitatea

de a recunoaște părțile absurde ale vieții, de a stăpâni probleme, situații dificile sau stresante.

Funcțiile psihologice ale umorului sunt relaționate cu beneficiile emoționale și interpersonale ale veseliei, cu eliberarea tensiunii și facilitarea adaptării respectiv, cu funcțiile sociale în contexte de grup extins. Experimentarea emoțiilor pozitive (inclusiv veselia indusă de stimuli umoristici) aduc îmbunătățiri într-o varietate abilități cognitive și comportamente sociale: flexibilitate cognitivă crescută, ce permite angajarea în rezolvarea mai creativă a problemelor; organizarea mai bună a memoriei; o gândire, planificare și judecată mai eficiente, niveluri crescute de responsabilitate socială și de manifestare a comportamente prosociale. (Martin & Ford, 2018). Inducerea emoțiilor pozitive, inclusiv a veseliei, creează o gamă mai largă de opțiuni de răspunsuri comportamentale și generează emoții pozitive suplimentare care contribuie în

final la sănătatea fizică și mentală. Umorul se corelează pozitiv cu starea de bine psihologică și negativ cu îngrijorarea (Dionigi et al., 2021). Gonot-Schoupinsky et al. (2020) au desfășurat o analiză sistematică și complexă a literaturii de specialitate privind beneficiile umorului și râsului pentru dezvoltarea personală, autoîngrijire și terapie, rezultatele studiului relevând numeroase dovezi biologice, psihologice, sociale, socio-economice, educaționale, de mediu și comportamentale.

Un raport de cercetare privind percepțiile și experiențele terapeuților limbajului și comunicării legate de construirea și menținerea alianțelor terapeutice în reabilitarea afaziei (Lawton et al., 2018) arată că strategiile utilizate de logopezi includ utilizarea umorului verbal, nonverbal și vizual.

Concluziile cercetărilor care au abordat utilizarea umorului în contexte educaționale (Erdoğdu & Çakıroğlu, 2021; Şahin, 2021; Heidari-Shahreza, 2021; Heidari-Shahreza, 2020; Lovorn & Holaway, 2015) evidențiază faptul că umorul pozitiv poate fi un instrument eficient de predare și de gestionare a clasei, favorizând implicarea, dezvoltarea academică și consolidarea încrederii în rândul elevilor de toate vârstele.

Componentele umorului se dezvoltă la copii în mod progresiv: la început, prin intermediul imitației situațiilor amuzante și în jocurile de simulare, apoi în limbajul vorbit, prin utilizarea jocurilor de cuvinte, a polisemiei, omonimiei, metaforelor, urmate, în final, de ironie și sarcasm. Dezvoltarea tuturor acestor elemente ale umorului sunt dependente de factori cognitivi, lingvistici, sociali și culturali, însă intenționalitatea este esențială (Ré, Dodane et al., 2020).

Înțelegerea, aprecierea, exprimarea și crearea umorului sunt procese dependente de abilitățile persoanei de a accesa și manipula aspectele lingvistice ale comunicării, dificultățile de la nivelul acestora împiedicând structurarea limbajului în oricare dintre componentele sale: latura fonetico-fonologică; latura morfologică; latura lexico-semantică; latura sintactică; latura pragmatică (Bodea Hațegan, 2016).

Afectarea componentei fonetico-fonologice a limbajului este prezentă în cazul tulburărilor de pronunție (tulburări fonologice și articulatorii) cu deficite care influențează negativ caracterul inteligibil al vorbirii, împiedică sau limitează comunicarea mesajelor verbale (American Psychiatric Association, 2016). Copiii cu tulburări de articulare au mai multe dificultăți în a înțelege itemii umoristici în care fonemul pe care îl articulează greșit este sursa ambiguității decât în a înțelege umorul fonologic care implică foneme fără erori de pronunție. În general, toate disfuncționalitățile care apar în structurarea componentei fonetico-fonologice a limbajului își vor pune amprenta specifică, limitativă asupra capacității copilului de a exprima adecvat conținutul unei glume, de a experimenta pozitiv umorul, influențându-i direct sau indirect comportamentele, ideile și atitudinile, interacțiunile cu ceilalți.

Capacitatea de procesare a umorului este relaționată direct cu tulburările apărute la nivelul componentei morfologice a limbajului respectiv, cu dificultăți în receptarea categoriilor morfologice, în producerea sau utilizarea structurilor cu conținut morfologic. Deficitele lingvistice de la nivelul acestei componente se întâlnesc preponderent în afazie, în tulburările disfazice, în tulburarea de

întârziere în dezvoltarea limbajului, în bâlbâială dar și în dislexie (paralexia vizuală globală - deficite la nivel morfologic).

Componenta lexico-semantică a limbajului evidențiază particularitățile structurării vocabularului (la nivel expresiv și receptiv). Înțelegerea și interpretarea sensului unei glume este dependentă de vocabular și de factori extralingvistici. Umorul verbal este creat prin manipularea semnificațiilor relațiilor lexicale, cum sunt sinonimia, antonimia, omonimia, polisemia. În condițiile în care nivelul achizițiilor lexicale ale copilului este scăzut, organizarea vocabularului este deficitară, procesele cognitive și de categorizare sunt alterate, accesul la umor este extrem de dificil, aproape imposibil.

Structurarea deficitară la nivelul componentei sintactice a limbajului se întâlnește frecvent în disfazie, în tulburările afazice și în sindromul de nedezvoltare a limbajului. Pentru a înțelege unde se pot situa copiii cu tulburări de limbaj în ceea ce privește înțelegerea propozițiilor umoristice complexe din punct de vedere lingvistic, trebuie luate în considerare nivelurile de complexitate sintactică utilizate de aceștia, comparativ cu reperatele dezvoltării gramaticale la copiii cu dezvoltare tipică (Johnson, K., 2012).

Percepția și producerea umorului sunt direct relaționate cu componenta pragmatică, funcțională a limbajului; înțelegerea contextelor și a intențiilor comunicative reprezentând adesea „cheia interpretării umorului” (Hoicka, E., 2014). Dezvoltarea umorului este susținută de abilitățile pragmatice ale copiilor, de capacitatea lor de a se distanța de sensul literal, de a se „juca” pe diferite niveluri de semnificație (Ré et al., 2020). Afectarea

componentei pragmatice a limbajului se regăsește cu precădere în tulburarea de comunicare socială (pragmatică) sau în tulburările nespecifice de limbaj restricționând accesul la umor a persoanelor afectate. Chadwick & Platt (2018) au realizat o revizuire sistematică a literaturii de specialitate referitoare la umorul manifestat în interacțiunile sociale la persoanele cu dizabilități intelectuale, rezultatele studiilor analizate arătând că persoanele cu dizabilități intelectuale dau dovadă de aprecierea umorului, înțelegerea lui fiind mai scăzută la persoanele cu Sindrom Down și Sindrom Williams, în comparație persoanele cu dezvoltare tipică de aceeași vârstă. Persoanele cu tulburări de neurodezvoltare (TSA, ADHD, tulburarea de dezvoltare a limbajului), prezintă adesea dificultăți și întârzieri în ceea ce privește înțelegerea limbajului figurat (Chahboun et al., 2021).

Impactul utilizării umorului în contextul tulburărilor de limbaj la persoanele cu afazie este benefic, umorul reprezentând un instrument important care ajută la gestionarea interacțiunilor în terapia tulburărilor de limbaj și comunicare.

Un studiu recent (Keegan et al., 2021) arată că persoanele cu dificultăți cognitive și de comunicare apărute în urma traumatismelor cranio-cerebrale pot produce și utiliza umorul în mod eficient în contextul unui grup social, umorul având implicații pozitive în reabilitare și în îmbunătățirea relațiilor sociale.

## **Metodologia cercetării**

### ***Scopul cercetării***

Investigarea opiniilor specialiștilor privind utilizarea umorului în terapia tulburărilor de limbaj, pentru eficientizarea intervențiilor terapeutice

### **Întrebări de cercetare**

1. Care sunt modalitățile și tehnicile prin care terapeuții utilizează umorul în activitățile logopedice? 2. Cu ce frecvență este utilizat umorul în activitățile terapeutice? 3. Ce beneficii și limite ale utilizării umorului în terapia tulburărilor de limbaj sunt evidențiate de către specialiști? 4. Care este opinia specialiștilor privind înțelegerea și aprecierea umorului la persoane cu diferite tulburări de limbaj și comunicare? 5. Care sunt principalele dificultăți legate de înțelegerea și utilizarea umorului la copiii tulburări de limbaj? 6. Care sunt obiectivele urmărite în intervenția logopedică pentru dezvoltarea capacității copiilor de înțelegere și apreciere a umorului? 7. În ce momente/etape ale demersului terapeutic logopedic este valorificat umorul de către specialiști? 8. Ce tipuri de resurse umoristice sunt utilizate de către specialiști în practica logopedică? 8.a Care este opinia specialiștilor privind disponibilitatea resurselor logopedice specifice pentru dezvoltarea simțului umorului la copii?

### **Designul cercetării**

Cercetarea are un design fenomenologic, este de tip calitativ, non-experimental și utilizează metode de analiză descriptivă .

### **Participanții la studiu**

La cercetare au participat 210 specialiști în domeniul terapiei tulburărilor de limbaj care profesează în diverse localități din mediul urban sau rural de pe teritoriul României. Dintre respondenți, 202 persoane sunt de gen feminin și 8 de gen masculin, cu vârste cuprinse între 20 și peste 60 ani dintre care 183 își desfășoară activitatea în instituții de stat, 27 în privat;

196 în mediul urban, 14 în mediul rural. Dintre specialiștii participanți la studiu, 55,7% sunt logopezi sau profesori logopezi, 21,9% profesori psihopedagogi, 15,7% profesori de sprijin, 8,1% profesori educatori și 8,1% specialiști din alte categorii profesionale. Majoritatea specialiștilor (92,9%), au studii superioare de specialitate în psihologie sau psihopedagogie, 7,1% dintre respondenți au urmat studii superioare în alte domenii. Cea mai mare parte dintre respondenți adică, 131 au finalizat studii masterale, 71 au studii de licență și 8 specialiști au urmat studii doctorale. Experiența specialiștilor în domeniu variază de la sub 1 an până la peste 10 ani, cea mai mare parte dintre aceștia (65.7%) având o experiență de peste 10 ani. Participanții au fost recrutați inițial prin intermediul Asociației Specialiștilor în Terapia Tulburărilor de Limbaj din România (ASTTLR) printr-un mesaj-invitație de completare a chestionarului accesând link-ul formularului Google; de asemenea, prin intermediul unor rețele de socializare, organizații profesionale etc.

### **Instrumentul utilizat**

Pentru a răspunde adecvat întrebărilor de cercetare, a fost elaborat și utilizat Chestionarul „Opiniile specialiștilor privind utilizarea umorului în terapia tulburărilor de limbaj”. Instrumentul a fost conceput pe baza unor interviuri individuale și a unor instrumente utilizate în cadrul unor studii științifice care au investigat utilizarea umorului în domeniul educațional (Lovorn, Holaway, 2015; Şahin, 2021). Chestionarul a fost alcătuit din 29 de întrebări: primele 8 întrebări au vizat aspectele demografice ale participanților, iar următoarele 21 s-au

focalizat atât pe întrebările de cercetare privind utilizarea de către specialiști a umorului în terapia tulburărilor de limbaj, cât și pe întrebări/probleme de nuanțare și aprofundare a unor aspecte considerate importante în cadrul investigării temei de cercetare. Tipurile de întrebări incluse în chestionar au fost diverse (întrebări închise dihotomice; închise trihotomice, închise cu o singură variantă de răspuns din mai multe răspunsuri posibile; închise cu variante multiple de răspuns, la alegere; întrebări închise - scala Likert cu o serie de cinci opțiuni graduale de intensitate a acordului (1=Dezacord total; 2=Dezacord; 3=Nici acord, nici dezacord; 4=Acord; 5=Acord total); întrebări semiînchise și întrebări deschise.

### **Procedura de aplicare**

Întrebările au fost transferate în aplicația Google Form prin intermediul căreia a fost generat link-ul de accesare online a chestionarului. Perioada disponibilă de completare a chestionarului de către participanții la studiu a fost de patru săptămâni.

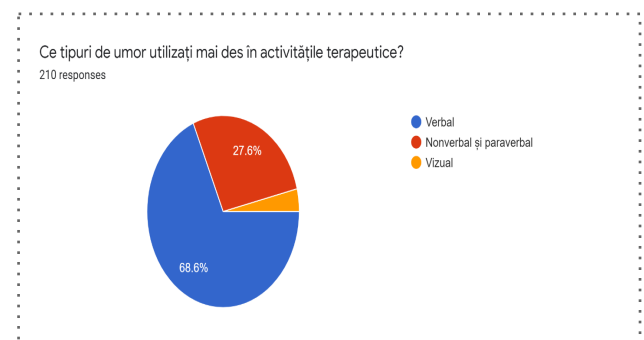
### **Analiza tematică a datelor**

În procesul de analiză tematică, după etapa inițială de familiarizare și cea de codificare calitativă a datelor, au fost generate, revizuite și definite 6 teme semnificative pentru cercetare, teme relaționate cu întrebările de cercetare și cu itemii chestionarului: T1. Tipuri, modalități, tehnici de utilizare a umorului; T2. Utilizarea umorului, frecvență; T3. Beneficii și limite ale utilizării umorului în terapia tulburărilor de limbaj; T4. Accesul la umor a persoanelor cu tulburări de limbaj și comunicare; T5. Eficiența utilizării umorului în terapie (obiective,

evaluare, intervenție) și T6. Resurse materiale/digitale cu conținut umoristic utilizate/necesare.

### **Prezentarea și interpretarea rezultatelor**

Prima temă semnificativă a cercetării a vizat "Tipurile, modalitățile și tehnicile de utilizare a umorului în terapia tulburărilor de limbaj și comunicare". Investigarea preferințelor specialiștilor în ceea ce privește folosirea unui anumit tip de umor în terapie relevă faptul că, în procesul terapeutic, majoritatea a terapeuților utilizează preponderent umorul verbal. Sunt folosite și formele de umor nonverbal și paraverbal; umorul de tip vizual apare mai puțin, ca preferință de utilizare în activitățile terapeutice.



*Fig.1 Distribuția procentuală privind utilizarea tipurilor de umor*

Se constată că specialiștii folosesc modalități variate producere a umorului; pe primul loc, în rândul preferințelor, se află utilizarea expresiilor faciale apoi, modularea vocii și jocurile de cuvinte; prezente, dar mai puțin frecvente în activitățile terapeutice, sunt tachinările, ironia comică și sarcasmul.

Tema „Utilizarea umorului în terapie, frecvența” a înglobat o serie de date importante legate de numărul de specialiști care utilizează efectiv umorul, definirea conceptului de umor și frecvența utilizării umorului în terapie. Rezultatele

ilustrează faptul marea majoritate a terapeuților folosesc umorul în activitățile de terapie tulburărilor de limbaj. 12 specialiști dintre cei 210 opinează că nu utilizează umorul în activitățile terapeutice. Majoritatea respondenților sunt de acord cu definirea umorului ca formă de comunicare și de interacțiune care duce la o experiență emoțională de amuzament, plăcere și/sau veselie de asemenea, cu definirea umorului ca o formă de joc social cu componente cognitive, emoționale și comportamentale. În plus, specialiștii menționează și alte delimitări conceptuale ale umorului: „Calitatea care face un lucru să fie amuzant”, „O combinație între cele două definiții”; ”O modalitate de îndreptare a unor comportamente mai mult sau mai puțin plăcute; Bază de plecare a unor relații.” În ceea ce privește frecvența folosirii umorului în cadrul activităților de terapie limbajului și comunicării, rezultatele indică o frecvență de utilizare a umorului zilnică sau de mai multe ori pe săptămână, declarată de cea mai mare parte din specialiști; un număr mic dintre răspunsuri se referă la utilizarea lunară sau foarte rară a umorului (fig 2).

O altă temă importantă pentru cercetare a vizat beneficiile și limitele utilizării umorului în terapia tulburărilor de limbaj.. Acordul specialiștilor cu privire la beneficiile introducerii umorului în terapie și utilizarea lui în majoritatea tulburărilor de limbaj, așa cum reiese din analiza răspunsurilor (fig.3), este diferit ca intensitate, cea mai mare parte dintre terapeuți fiind de acord în totalitate sau de acord că umorul are beneficii în majoritatea tulburărilor de limbaj; doar 3 respondenți sunt în dezacord respectiv, 1

se află în dezacord total, 25 de persoane dintre cele 210 exprimând un răspuns neutru. La întrebarea privind potențialele beneficii ale umorului în terapie, specialiștii și-au dat acordul prin alegerea unei opțiuni pentru fiecare dintre beneficiile menționate în secțiunea din chestionar dedicată acestei teme.



*Fig.2 Distribuția procentuală privind utilizarea umorului în activitățile de terapie tulburărilor de limbaj*

Similar, la întrebarea privind potențialele efecte negative ale utilizării umorului în terapie, specialiștii și-au exprimat opțiunea pentru fiecare dintre efectele negative listate respectiv, umilirea, ridiculizarea persoanelor; discriminarea diferitelor categorii sociale; mascarea necorespunzătoare a emoțiilor sau durerii; îndepărtarea celorlalți din grup; crearea unor conflicte și tensiuni între persoane sau grupuri sociale; peste jumătate din terapeuți exprimându-și acordul respectiv, acordul total privind potențialele efecte negative listate. Se remarcă un procent relativ crescut de specialiști (între 21,4% și 27,1%) care aleg răspunsuri neutre, ceea ce poate indica un anumit nivel de nesiguranță a respondenților privind cunoașterea potențialelor efecte negative ale utilizării umorului în terapie.

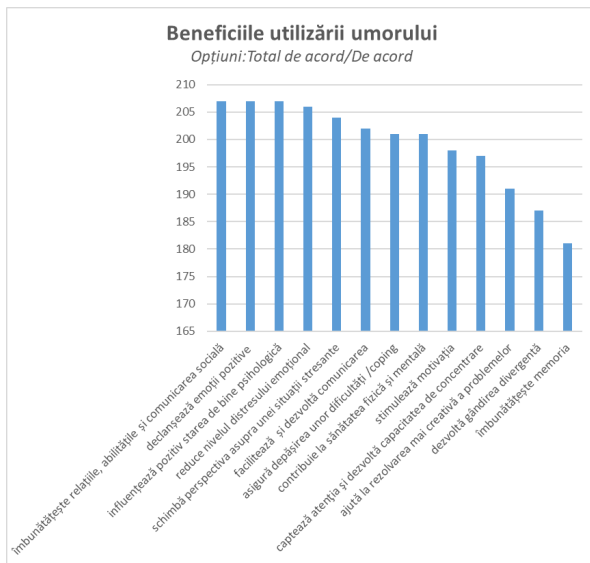


Fig.3 Beneficii ale umorului în terapie

Analiza temei „Accesul la umor a persoanelor cu tulburări de limbaj și comunicare” a arătat că dintre cei 210 specialiști, 5,2% sunt în totalitate de acord că înțelegerea și aprecierea umorului este posibilă în cazul persoanelor cu TSA; 10,5% în cazul dizabilității intelectuale; 15,2% în Sindrom Down; 13,3% - în dizartrie; 8,1% - în afazie; 14,3% - în tulburarea de comunicare socială (pragmatică); 8,1% - în paralizie cerebrală și 26,7% în cazul persoanelor cu tulburare de dezvoltare a limbajului; opțiunea ”de acord” a fost selectată, pentru toate tipurile de tulburări, de un procent relativ mare de respondenți, între 20% (paralizie cerebrală) și 41,9% (Tulburare de dezvoltare a limbajului). Numărul specialiștilor indeciși/care aleg răspunsuri neutre este relativ mare, la toate tipurile de tulburări, procentele variind între 21,4% (tulburarea de dezvoltare a limbajului) și 35,7% (dizartrie). În ceea ce privește principalele dificultăți legate de înțelegerea și utilizarea umorului la copiii tulburări de limbaj, majoritatea specialiștilor, sunt ”de acord” și ”total de acord” cu faptul că barierele în accesarea umorului sunt reprezentate, în ordine, de:

dificultatea de a înțelege concepte lingvistice abstracte (cuvinte cu sensuri multiple, limbaj figurat etc.); vocabularul limitat; dificultăți la nivelul funcțiilor executive (probleme de comunicare a unei povești/glume într-o manieră organizată și secvențială, dificultăți de memorare și de reactualizare etc.); dificultăți de înțelegere a regulilor sociale (glume neadecvate sau glume la momente nepotrivite etc.); dificultatea de a accepta perspectiva unei alte persoane.

„Eficiența utilizării umorului în terapie (obiective, evaluare, intervenție)” este o temă importantă pentru cercetare și acoperă, subiecte de referință precum: obiectivele urmărite în terapia logopedică pentru dezvoltarea capacității copiilor de înțelegere și apreciere a umorului; momentele sau etapele demersului terapeutic logopedic în care este valorificat umorul; caracterul măsurabil și antrenabil al simțului umorului; factori implicați în planificarea ședințelor terapeutice; utilitatea unor instrumente de evaluare și antrenament al simțului umorului la copii. Majoritatea specialiștilor sunt ”total de acord”/”de acord” că, pentru aprecierea umorului de către copii, intervenția logopedică ar trebui să se focalizeze pe următoarele obiective (în ordine): antrenarea nivelului pragmatic al limbajului; identificarea elementelor limbajului figurat; generarea de sinonime și antonime; diferențierea perechilor de paronime; delimitarea sensurilor cuvintelor în diferite contexte de comunicare; identificarea cuvintelor polisemantice; diferențierea înțelesurilor cuvintelor omonime și construirea de noi cuvinte prin derivare cu prefixe și sufixe. Referitor la momentele sau etapele demersului terapeutic logopedic în care este valorificat umorul, cei mai mulți specialiști consideră că umorul poate fi

implementat în timpul exercițiilor, antrenamentului logopedic, după realizarea unor exerciții solicitante. Valorificarea umorului este mai puțin menționată de specialiști înainte de introducerea exercițiilor logopedice; în etapa de generalizare a abilităților și deprinderilor achiziționate, în momentul oferirii feedback-ului și în etapa de evaluare logopedică.

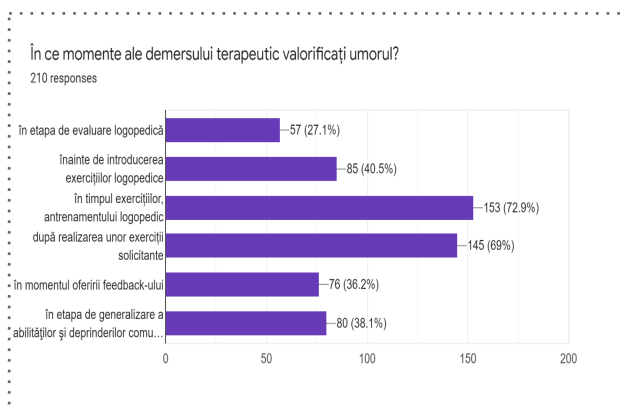


Fig.4 Momente/etapă de valorificare a umorului în terapie

Analiza opiniilor exprimate de specialiști privind caracterul măsurabil al simțului umorului arată că aproape jumătate dintre terapeuți consideră simțul umorului o abilitate ce poate fi măsurată. Se remarcă un procent semnificativ al specialiștilor (34,8%) care declară că nu știu dacă simțul umorului este o abilitate măsurabilă.

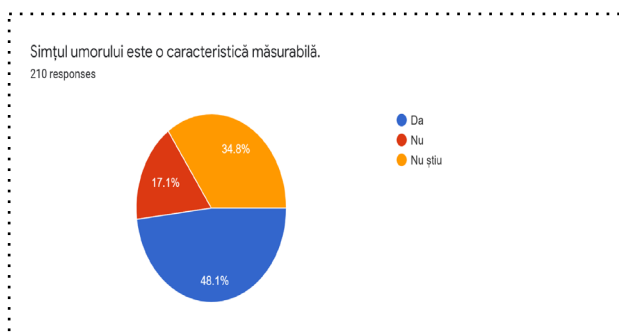


Fig.5 Percepția specialiștilor privind caracterul măsurabil al simțului umorului

Referitor la factorii de care trebuie să se țină cont în procesul de planificare a

intervențiilor terapeutice, atunci când se are în vedere introducerea stimulilor umoristici, cea mai mare parte a specialiștilor consideră, în ordinea importanței, următorii factori: vârsta; nivelul competenței lingvistice; specificul tulburării de limbaj; tipul de umor utilizat; genul. În plus, specialiștii adaugă și alți factori precum: dezvoltarea intelectuală, dezvoltarea cognitivă și emoțională, structura personalității. În ceea ce privește utilitatea unui instrument de evaluare a simțului umorului la copii, 144 specialiști, din totalul de 210 care au răspuns, sunt „de acord total”/”de acord” că, pentru utilizarea eficientă a umorului în terapia tulburărilor de limbaj, este necesar un instrument de evaluare a simțului umorului.(fig.6)

Există un număr de 49 de terapeuți care aleg răspunsuri neutre; 12 specialiști care își exprimă dezacordul, iar 5 sunt în „dezacord total”. În continuare, se evidențiază numărul mare al specialiștilor (80,9%) care consideră util un program specific de antrenare a simțului umorului pentru copiii aflați în diferite etape de dezvoltare.

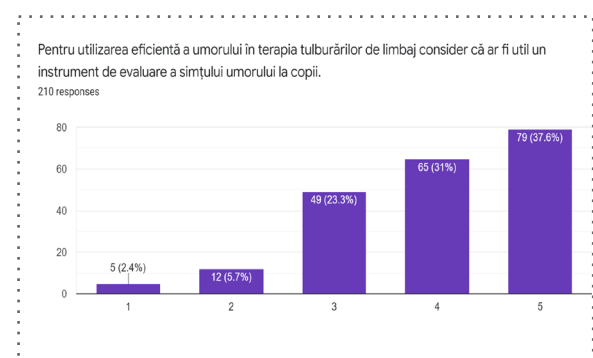


Fig.6 Acordul specialiștilor privind utilitatea unui instrument de evaluare a simțului umorului la copii

Analiza temei „Resurse materiale/digitale cu conținut umoristic utilizate/necesare”



reflectă rezultatele privind categoriile de materiale cu caracter umoristic utilizate de specialiști în terapia tulburărilor de limbaj (în ordine): jocuri și jucării; jocuri de rol; jocuri de cuvinte; poezii amuzante; povești și istorioare hazlii; cântece distractive; ghicitori, jocuri cu frământări de limbă; glume; desene animate; benzi desenate. Terapeuții adaugă și alte materiale cu conținut umoristic utilizate în terapie, spre exemplu: „Activități experiențiale, jocuri de rol combinate cu frământări de limbă și scurte povestioare hazlii” și „Povești terapeutice amuzante”(fig.7).

Specialiștii utilizează în ședințele terapeutice materialele cu conținut umoristic atât în format clasic (resurse materiale fizice) - jucării, cărți, fișe logopedice, fotografii, jocuri etc., cât și în format virtual - (resurse digitale) softuri, aplicații și jocuri interactive, animații etc., cele mai multe materiale cu conținut umoristic utilizate fiind din categoria resurselor în format clasic. În ceea ce privește disponibilitatea resurselor logopedice specifice pentru dezvoltarea simțului umorului la copii, peste jumătate dintre specialiști opinează că materialele existente acoperă necesitățile privind resursele specifice pentru dezvoltarea simțului umorului; 36,2% consideră că nu sunt suficiente resurse logopedice specifice. Specialiștii au indicat, în categoria resurselor/materialelor cu conținut umoristic în format fizic care pot fi utilizate cu copiii în activitățile terapeutice următoarele materiale: cărți/culegeri cu povești, poezii, ghicitori, diverse jucării și jocuri. Referitor la resursele în format virtual, respondenții specifică utilizarea diferitelor softuri,

aplicații și jocuri interactive existente sau create pe diferite platforme.

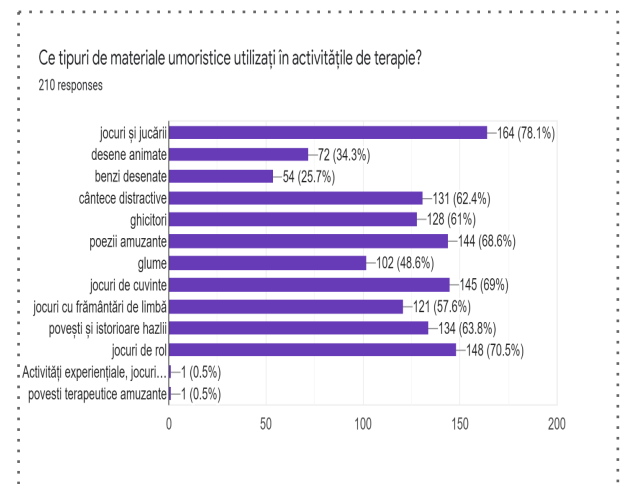


Fig.7 Tipuri de materiale umoristice utilizate de specialiști în activitățile de terapie tulburărilor de limbaj

## Implicații

Investigarea opiniilor specialiștilor privind utilizarea umorului în terapia tulburărilor de limbaj a răspuns întrebărilor de cercetare și a permis reliefarea unor aspecte teoretice și practice suplimentare legate de fenomenul umorului, de relațiile și implicațiile acestuia în terapia logopedică, aspecte care nu au mai fost investigate până în prezent.

Analiza problematicii umorului, a modalităților de utilizare în intervențiile terapeutice (de exemplu, cunoașterea preferinței copiilor pentru anumite tipuri și structuri ale umorului; evaluarea capacităților specifice de apreciere sau de producere a umorului la persoanele aflate în terapie; construirea, selectarea, utilizarea corectă a elementelor de umor în abordarea strategiilor, a materialelor terapeutice etc.) poate aduce un plus de cunoaștere, de performanță și eficacitate în terapia tulburărilor de limbaj și comunicare.

## Limite

Analiza critică desfășurată pe parcursul studiului, cu scopul de a îmbunătăți demersul investigativ, a dus la conturarea câtorva limite ale cercetării, precum: absența unor informații privind implicațiile umorului într-o serie de tulburări de limbaj (tulburarea de dezvoltare a limbajului, tulburări de ritm și fluentă, tulburările limbajului scris) pentru care nu au fost identificate surse bibliografice, studii și cercetări specifice; prevalența întrebărilor închise asupra celor deschise în ceea ce privește construcția chestionarului, fapt ce implică imposibilitatea probării răspunsurilor sau oferirii de către respondenți a unor clarificări/completări, a răspunsurilor; posibila subiectivitate a cercetătorului în interpretarea unor date legate de problematica investigată.

## Concluzii

Prezenta lucrare reprezintă prima cercetare din România care a investigat opiniile specialiștilor privind utilizarea umorului în domeniul terapiei tulburărilor de limbaj. Datele au fost colectate prin intermediul unui chestionar dezvoltat în timpul cercetării și aplicat online unui număr de 210 specialiști în terapia tulburărilor de limbaj care profesază în diverse localități din România; pentru analiza datelor a fost utilizată metoda analizei tematice.

În acord cu rezultatele obținute în urma aplicării chestionarului, se evidențiază prezența umorului și a interesului pentru acesta în rândul specialiștilor, ceea ce sugerează faptul că umorul are implicații notabile în terapia tulburărilor de limbaj. Fie că este vorba despre facilitarea și dezvoltarea comunicării, despre influențarea pozitivă a stării de bine psihologice sau despre îmbunătățirea relațiilor, abilităților și comunicării

sociale, umorul nu este o componentă de neglijat.

Accesul la umor a persoanelor cu tulburări de limbaj și comunicare depinde, în mare măsură, de factori precum: vârsta, nivelul competenței lingvistice; specificul tulburării de limbaj; tipul de umor utilizat.

În ordine, principalele dificultăți legate de înțelegerea și utilizarea umorului la copiii tulburări de limbaj sunt legate de: dificultatea de a înțelege concepte lingvistice abstracte (cuvinte cu sensuri multiple, limbaj figurat etc.); vocabular limitat; dificultăți la nivelul funcțiilor executive (probleme de comunicare a unei povești/glume într-o manieră organizată și secvențială, dificultăți de memorare și de reactualizare etc.); dificultăți de înțelegere a regulilor sociale (glume neadecvate sau glume la momente nepotrivite etc.); dificultatea de a accepta perspectiva unei alte persoane.

Umorul poate fi încorporat în activitățile logopedice într-o varietate de moduri și valorificat în diferite momente sau etape ale demersului terapeutic logopedic.

Chiar dacă sunt utilizate unele resurse cu conținut umoristic în diferite sarcini și exerciții logopedice, o parte dintre specialiști sunt de acord că resursele logopedice specifice pentru dezvoltarea simțului umorului la copii sunt insuficiente. De asemenea, se evidențiază numărul mare de specialiști care sunt de acord cu utilitatea dezvoltării unui instrument de evaluare a simțului umorului la copii respectiv, a unui program specific de antrenare a simțului umorului pentru copii.

Informațiile furnizate în urma radiografierii literaturii de specialitate privind fenomenul umorului, combinate cu datele analizei tematice ale cercetării și

cu materialele propuse ca model pentru evaluare/intervenție, pot fi relevante atât pentru specialiștii teoreticieni preocupați de tema integrării umorului în domeniul terapiei tulburărilor de limbaj, cât și pentru practicienii logopezi care folosesc sau doresc să utilizeze umorul în scopul eficientizării intervențiilor terapeutice.

### Direcții viitoare de cercetare

Posibilitățile de cercetare privind utilizarea umorului sunt nelimitate. Prezentul studiu poate reprezenta un punct de plecare pentru cercetări ulterioare care să investigheze, în profunzime, implicațiile umorului în intervențiile logopedice. Studiile viitoare ar putea să se concentreze și pe alte aspecte importante relaționate cu tema cercetării prezente de exemplu, relațiile umorului cu o serie de tulburări de limbaj, investigații legate de stilurile de umor ale terapeuților etc., aspecte care nu au fost analizate până în prezent. De asemenea, cele trei materialele create pe parcursul cercetării respectiv, Chestionarul „Opiniile specialiștilor privind utilizarea umorului în terapia tulburărilor de limbaj, „Chestionarul pentru evaluarea simțului umorului la copii” și „Logopedia cu zâmbete - Exerciții logopedice pentru antrenarea și dezvoltarea simțului umorului la copii” (în curs de finalizare) pot constitui surse de inspirație, orientare și susținere a activităților specialiștilor în dezvoltarea de noi materiale, instrumente de evaluare sau programe de intervenție axate pe antrenarea simțului umorului la copiii aflați în diferite etape de dezvoltare.

### Bibliografie

American Psychiatric Association. (2016). *DSM-5, Manual de Diagnostic și Clasificare Statistică a Tulburărilor*

*Mintale* (ediția a 5-a). Medicala CALLISTO.

Bodea Hațegan, C. (2016). *Logopedia. Terapia tulburărilor de limbaj. Structuri deschise*. București: Editura Trei.

Chahboun, S., Kvello, Ø., & Page, A. G. (2021). Extending the field of extended language: A literature review on figurative language processing in neurodevelopmental disorders. *Frontiers in Communication*, 6. <https://www.frontiersin.org/article/10.3389/fcomm.2021.661528>

Chadwick, D. D., & Platt, T. (2018). Investigating humor in social interaction in people with intellectual disabilities: A systematic review of the literature. *Frontiers in Psychology*, 9, 1745.

<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01745>

Constantinescu, M.-V. (2012). *Umorul politic românesc în perioada comunistă: Perspective lingvistice*. Ed. Univ. din București.

Dionigi, A., Duradoni, M., & Vagnoli, L. (2021). Humor and anxiety: The relationship between the comic styles, worry and general well-being. *Personality and Individual Differences*, 181, 111028.

<https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111028>

Eagleton, T. (2019). *Umor*. București: Baroque Books&Arts.

Erdoğan, F., & Çakıroğlu, Ü. (2021). The educational power of humor on student engagement in online learning environments. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, 16(1), 9. <https://doi.org/10.1186/s41039-021-00158-8>

- Gonot-Schoupinsky, F. N., Garip, G., & Sheffield, D. (2020). Laughter and humour for personal development: A systematic scoping review of the evidence. *European Journal of Integrative Medicine*, 37, 101144. <https://doi.org/10.1016/j.eujim.2020.101144>
- Heidari-Shahreza, M. A. (2021). Humor in the language classroom: Pedagogical benefits and practical considerations. *TESOL Journal*, 12(2). <https://doi.org/10.1002/tesj.572>
- Heidari-Shahreza, M. A. (2020). Humor-integrated Language Learning (HILL): Teaching with and about humor. Lexington Books.
- Hoicka, E. (2014). *The pragmatic development of humor*. <https://doi.org/10.13140/2.1.2207.5524>
- Johnson, K. (2012). The relationship between humor comprehension and syntax in children with language impairment (Doctoral dissertation).
- Keegan Louise C., Suger Caitlin, & Togher Leanne. (2021). Discourse analysis of humor after traumatic brain injury. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 30(2S), 949-961. [https://doi.org/10.1044/2020\\_AJSLP-20-00059](https://doi.org/10.1044/2020_AJSLP-20-00059)
- Lawton, M., Sage, K., Haddock, G., Conroy, P., & Serrant, L. (2018). Speech and language therapists' perspectives of therapeutic alliance construction and maintenance in aphasia rehabilitation post-stroke: Therapeutic alliance in aphasia rehabilitation. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 53(3), 550-563. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12368>
- Lovorn, M., Holaway, C. (2015). Teachers' perceptions of humour as a classroom teaching, interaction, and management tool. *The European Journal of Humour Research*, 3(4), 24-35. <https://doi.org/10.7592/EJHR2015.3.4.1ovorn>
- Martin, R. A., & Ford, T. E. (2018). *The Psychology of Humor. An Integrative Approach* (2nd ed). Academic Press.
- Popescu, T. (2022). *Utilizarea umorului în terapia tulburărilor de limbaj și comunicare*. Teză de disertație (nepublicată). Cluj-Napoca Universitatea Babeș-Bolyai.
- Ré, A. D., Dodane, C., Morgenstern, A., & Vieira, A. J. (2020). Children's development of humour in everyday interactions: Two case-studies in French and Brazilian Portuguese. *The European Journal of Humour Research*, 8(4), 112-131. <https://doi.org/10.7592/EJHR2020.8.4.Del-re>
- Şahin, A. (2021). Humor use in school settings: The perceptions of teachers. *SAGE Open*, 11(2), 215824402110226. <https://doi.org/10.1177/21582440211022691>

<sup>1</sup> Centrul Școlar de Educație Incluzivă Nr.1 Bistrița, Profesor logoped

E-mail: [arod\\_theo@yahoo.com](mailto:arod_theo@yahoo.com)